

FRAKNÓI EMLÉKKÖNYV

Fraknói Vilmos (1843–1924) püspök, történész
a Magyar Tudományos Akadémia főtitkárának
emlékezete

FRAKNÓI MEMORIAL BOOK

Remembrance of Vilmos Fraknói (1843–1924)
Bishop, Historian, Secretary-General of the
Hungarian Academy of Sciences

On the 100th Anniversary of his Decease

edited by

PÉTER TUSOR & VIKTOR KANÁSZ

FRAKNÓI EMLÉKKÖNYV

Fraknói Vilmos (1843–1924) püspök, történész
a Magyar Tudományos Akadémia főtítkárának
emlékezete

Halálának 100. évfordulóján
szerkesztette
TUSOR PÉTER & KANÁSZ VIKTOR

Bibliotheca Historiae Ecclesiasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nuncupatae
Series I: Collectanea Vaticana Hungariae

sub Alto Patrocinio Em.mi ac Rev.mi

P. Card. ERDŐ

fundavit ac moderatur

P. TUSOR

Előadások a Fraknói (Nyári) Akadémián 17–25.

Kiadja a Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport
(HUN-REN PPKE-PTE)

és a BTK Moravcsik Gyula Intézet
(HUN-REN)

*Published by the Vilmos Fraknói Vatican Historical Research Institute
and the BTK Gyula Moravcsik Institute*

HUN-REN
Hungarian Research Network

A kutatásokat a Magyar Kutatási Hálózat és az MTA Bolyai-ösztöndíj (III/3),
a kötet megjelentetését a PPKE-BTK-Kut-23-6. sz. projekt támogatta

<http://institutumfraknoi.hu>

© *The authors and the editors*, 2024

ISSN 1786-2116

ISBN 978 963 308 504 2

ISBN ebook 978 963 308 505 9

Felelős kiadó

Publisher responsible

a Gondolat Kiadó igazgatója

the Director of "Gondolat" Publishing House

Tördelte - *Typography*: É. Lipót

Mutató - *Index*: Gy. Sági

Olvasószerkesztők - *Correctors*

Zs. Matus, Zs. Bellovics, G. Nemes, O. Kőhalmi

Kiadásra előkészítette - *Prepared for publication*

a GONDOLAT Kiadó - *the Publishing House "Gondolat"*

Fraknói Vilmos, az MTA főttkára, a *Monumenta Vaticana Hungariae* alapítója
(Bükösdí Gábor – Pécs, 2024)

TARTALOM

PROLEGOMENA

Előszó. Fraknói-centenárium (1924–2024) (Tusor Péter)	XI
Szekfű Gyula: A százesztendőös Fraknói Vilmos	XV
R. Várkonyi Ágnes: Változatok a liberalizmusra.	XX
Solymosi László: Köszöntőbeszéd. Centenárium emlékkonferencia (Nagyvárad, 2024. május 2–3.).	XXXVI

I. FEJEZETEK A FRAKNÓI-BIOGRÁFIÁBÓL

1. Fraknói Vilmos családja és szülőföldje (Rétfalvi Balázs).	3
2. Fraknói történeti pályakezdéséhez (Simor hercegprímáshoz írt levelei közlésével) (Tusor Péter)	25
3. Frankl Vilmos és a Magyar Egyházirodalmi Iskola (1859–1861) (Sági György)	75
4. Megjegyzések Fraknói Vilmos nagyvárad kanonikátusához (Balla Tünde–Lakatos Attila).	103
5. Történetíró új szerepben. Az MTA-főtitkár Fraknói (Hőgye Attila–Cziráki Csongor)	133
6. Fraknói Vilmos és Pécs püspöki trónja (Tusor Péter–Kanász Viktor) . .	155
7. Fraknói és az osztrák állampolgárság kísértése (Ress Imre).	209
8. A pálya végén. Fraknói Vilmos utolsó hónapjai, temetése és korai emlékezete (Kanász Viktor).	235

II. A TÖRTÉNÉSZI, TUDOMÁNYOS ÉLETMŰ

1. Fraknói, a katolikus történész és tudományépítő (Tusor Péter)	247
2. Fraknói vatikáni kutatásai és a középkori magyar történelem (Szovák Kornél)	285
3. A magyar medievisztika megalapozója: Fraknói Vilmos (Rácz György)	310
4. Fraknói és a kora újkor kutatás kezdetei (Fazekas István)	329
5. Narratívák csapdájában. Fraknói tankönyve és visszhangja (Lőrincz Zita)	349
6. Fraknói Vilmos tudományos vitáiról (Orsós Julianna)	361
7. Tárlatvezetés Fraknói Vilmos könyvtári kiállításán (1877) (Szovák Márton)	369
8. Fraknói közéleti publicisztikája (1870–1918) (Oláh P. Róbert)	391
9. A Fraknói-életmű könyvésze. Tudománymetria elemzés (Nemes Gábor)	403

III. ITÁLIA, RÓMA, VATIKÁN

1. Magyar történetkutatás európai relációban. Fraknói Vilmos és római „magyar történeti iskolája” (1882–1905) (Tusor Péter)	415
2. „Kedves barátom és nagy böcsületet szerző fiam!” A Rómer–Fraknói levelezés és a Monumenta Vaticana (Csécs Teréz)	445
3. Nápoly bűvkörében. Óváry Lipót és az itáliai magyar történetkutatás (Kanász Viktor)	483
4. Pápai tizedek és adószedők a 14. századi Magyarországon. Fejérpataky László és a magyar Monumenta Vaticana (Fedeles Tamás)	535
5. Kollányi Ferenc és Róma (1893) (Horváth Terézia)	575

6. Lukcsics József és az egyházmegye-történetírás aranykora (Nemes Gábor).....	591
7. Erdély Rómában. Veress Endre vatikáni kutatásai – Egy szabálytalan pályáiv buktatói és tanulságai (Kruppa Tamás).....	609

FÜGGELÉKEK

I. Fraknói-bibliográfia (1861–1924) (összeállította: Nemes Gábor).....	657
II. Fraknói-dokumentáció. Életinterjú, önéletrajz, újságcikkek 1923–1924, 1926, 1928–1929 (válogatta: Kanász Viktor)	695
III.a Karikatúráktól a szobrokig. Fraknói Vilmos ábrázolásai (írta és összeállította: Kanász Viktor).....	735
III.b Fényképtár (válogatta: Kanász Viktor–Sági György–Tusor Péter).....	756
<i>Életút / Kronológia</i> (összeállította: Tusor Péter)	765
<i>Könyvészet (MVH–MREV–CVH. Nekrológok, életrajzi irodalom, lexikográfia)</i> (összeállította: Tusor Péter–Nemes Gábor).....	779
<i>Rövidítések</i>	789
<i>Szerzők</i>	793
<i>Összegzések</i>	795
<i>Summaries</i> (Kristó László–Kőhalmi Olivér).....	823
<i>Index</i> (összeállította: Sági György)	851
<i>Contents</i>	869

LUKCSICS JÓZSEF ÉS AZ EGYHÁZMEGYE-TÖRTÉNETÍRÁS ARANYKORA

1. HIVATÁS, TANULMÁNYOK

Lukcsics József 1875. február 4-én született egy dunántúli kis faluban, Kertán jómódú paraszti családban.¹ Szüleitől minden bizonnyal példás vallásos nevelést kapott, amit az is bizonyít, hogy egyik öccse, Imre szintén pap lett. A gimnázium első négy osztályát a pápai bencéseknel,² az 5–8. osztályokat a veszprémi piaristáknál³ végezte. Érettségije után, 1893-ban felvételt nyert a veszprémi szemináriumba, majd 1894-től a Központi Szeminárium növendékeként teológiai tanulmányait a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem teológiai karán végezte.⁴ Itt az egyesületi életben is aktívnak mutatkozott: tagja volt a katolikus szellemű könyvkiadást folytató Szent István Társulatnak,⁵ az egyetemi kórház egyletnek,⁶ a jótékonykodással foglalkozó

¹Életrajzát lásd PFEIFFER JÁNOS, *A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630–1950)* (DHHE 8), München 1987, 154–155; *Magyar írók élete és munkái XVII*, szerk. SZINNYEI JÓZSEF–GULYÁS PÁL–VICZIÁN JÁNOS, Budapest 1995, 1280–1281. Szüleiről lásd Pápa és Vidéke 2 (1907) 27. sz., 4.

²*A pannonbalmi Szent Benedek-rendiek vezetése alatt álló pápai kath. gymnasium értesítője az 1885/1886. iskolai évről*, Pápa 1886, 82; *A pannonbalmi Szent Benedek-rendiek vezetése alatt álló pápai kath. gymnasium értesítője az 1886/1887. iskolai évről*, Pápa 1887, 45; *A pannonbalmi Szent Benedek-rendiek vezetése alatt álló pápai kath. gymnasium értesítője az 1887/1888. iskolai évről*, Pápa 1888, 63; *A pannonbalmi Szent Benedek-rendiek vezetése alatt álló pápai kath. gymnasium értesítője az 1888/1889. iskolai évről*, Pápa 1889, 40.

³*A kegyes tanítórendiek veszprémi róm. kath. főgymnasiumának értesítője az 1889–90. tanévről*, Veszprém 1890, 84; *A kegyes tanítórendiek veszprémi róm. kath. főgymnasiumának értesítője az 1890–91. tanévről*, Veszprém 1891, 74; *A kegyes tanítórendiek veszprémi róm. kath. főgymnasiumának értesítője az 1891–92. tanévről*, Veszprém 1892, 72; *A kegyes tanítórendiek veszprémi róm. kath. főgymnasiumának értesítője az 1892–93. tanévről*, Veszprém 1893, 103–104.

⁴*A Budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem almanachja 1893–94. tanévre*, Budapest 1894, 106; *A Budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem almanachja 1894–95. tanévre*, Budapest 1895, 109; *A Budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem almanachja 1895–96. tanévre*, Budapest 1896, 76; *A Budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem almanachja 1896–97. tanévre*, Budapest 1897, 82.

⁵Társulati Értesítő 3 (1894) 143; 6 (1897) 114.

⁶*A Budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem almanachja 1895–96. tanévre*, Budapest 1896, 73; *A Budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem almanachja 1896–97. tanévre*, Budapest 1897, 77.

Páli Szent Vince Egyesületnek,⁷ valamint Fraknóihoz hasonlóan a Budapesti Növendékpapság Magyar Egyházirodalmi Iskolájának.⁸

Pappá szentelése után a bécsi *Augustineumban* folytatta tanulmányait.⁹ Már Bécsben foglalkozott egyháztörténeti kutatásokkal, I. századi ókeresztény vértanúk aktáit gyűjtötte, és az udvari könyvtár szentírási kódexeit tanulmányozta. Ezenkívül paleográfiai és diplomatikai ismeretekkel is gazdagodott.¹⁰ Tanulmányai befejeztével és a doktori cím megszerzése után 1900 júliusában Hornig Károly veszprémi püspök¹¹ Pápra helyezte káplánnak és hittanárnak.¹² Lukcsics nagy elánnal vetette bele magát új állomása közösségi életébe is, érkezése után nem sokkal a felsővárosi római katolikus olvasóközösség elnöke lett.¹³

Az élete azonban egy csapásra megváltozott, amikor püspöke, Hornig Károly összeismertette Fraknói Vilmossal, az akkor már országos hírnévű tudós pap-pal. Hornig sétatársaságra invitálta Fraknóit, és vele szembe ültette le az ifjú klerikust.¹⁴ Miután Lukcsics sikerrel vette a vizsgát, így útja a pápai plébániáról rövidesen Rómába vezetett. Mielőtt az Örök Városba utazott volna, a veszprémi püspöki könyvtárban, valamint Budapesten készült fel küldetésé-

⁷ Társulati Értesítő 6 (1897) 74.

⁸ A Budapesti Növendékpapság Magyar Egyházirodalmi Iskolája 1874–1909, Budapest 1909, 310–313.

⁹ TUSOR PÉTER, *A bécsi Augustineum és Magyarország, 1816–1918 (Vázlat)*, Aetas 22 (2007) 1. sz., 32–43, 41.

¹⁰ Ezirányú kutatásait publikáló tanulmányát lásd: LUKCSICS JÓZSEF, *Acta Martyrum Scillitanorum*, MS 39 (1901) 641–655., valamint VFL VIII.10. Lukcsics, 2. d., 12. cs. A korszakkal később is foglalkozott: *A keresztények üldözése Nero császár alatt I–VII*, Religio 67 (1908) 459–460, 473–474, 491–492, 508–509, 522–524, 537–540; *A somlyóvársárbeli római sírkőről*, Archaeologiai Értesítő 28 (1908) 359–360. Római tartózkodásakor szabadidejében is hódolt kedvenc témájának: „Rómában egyúttal archeológiai előadásokat hallgatott és az összes katakombákat tanulmányának tárgyává tette.” Pápa és Vidéke 4 (1909) 9. sz., 6.

¹¹ RÉTFALVI BALÁZS, *Hornig Károly (1888–1917)*, A veszprémi egyházmegye és püspökei = Püspöklekikon 1804–1918 I/9 (CST III/I/9), Budapest 2024, 48–55.

¹² Pápai Lapok 27 (1900) 27. sz., 4. (VII. 8.). Első miséjét július 22-én tartotta a Szent Anna-kápolnában, Pápai Közlöny 10 (1900) 29. sz., 5. Július 29-én a pápai főplébániatemplomban mondott szentmisét, Pápai Lapok 27 (1900) 30. sz., 4. Hittant a római katolikus fiúiskolában és az Állami Tanítóképző Intézetben tanított, *A pápai róm. kath. hitközség iskoláinak értesítője az 1900–1901. tanévről*, Veszprém 1901, 75; *A Pápai Állami Tanítóképző Intézet I. Értesítője (1896/7–1900/901)*, Pápa 1902, 60.

¹³ Pápai Lapok 27 (1900) 31. sz., 5.

¹⁴ HUCHTHAUSEN LAJOS, *Bilingválizációk. Történetek a veszprémi egyházmegye XX. századi életéből* (A veszprémi egyházmegye múltjából 21), Balatonkiliti–Veszprém 1995–2009, 15. Lukcsics Rómába küldése spontaneitására utal, hogy olyan hirtelen kellett Páparól eltávoznia, hogy sokaktól nem is tudott személyesen elköszönni. Erről lásd Pápai Közlöny 10 (1900) 44. sz., 5.

re,¹⁵ majd október végén követte Fraknóit Rómába.¹⁶ Mivel a tudós pap éppen élete egyik fő művén, Magyarország és az Apostoli Szentszék kapcsolatainak háromkötetes monográfiáján dolgozott, így a veszprémi okmánytár munkálatai nagyjából Lukcsicsra hárultak.¹⁷

2. A FRAKNÓI-INTÉZET MUNKATÁRSA RÓMÁBAN

Lukcsics József a szintén veszprémi egyházmegyes pap elődjét, Pallay Miklóst váltotta, aki az első két kötet munkálataiban Fraknói segítője volt. Nagyrészt Pallay végezte az oklevelek lemásolását, összeolvasását, valamint ő készítette el a kötetek mutatóit is.¹⁸ Lukcsics elődjénél jóval nagyobb részt vállalt már a harmadik kötet elkészítésében is. A források átírásán és az eredetivel való összevetésén, valamint a mutató készítésén túl Lukcsics írta a terjedelmes,

¹⁵ „Városszerte sajnálatot fog kelteni az a hír, hogy Lukcsics József dr.-t, az új r. k. káplánt, ki rövid ittartózkodása alatt kivívta az általános rokonszenvet, Hornig Károly báró, a veszprémi megyéspüspök Fraknói Vilmos dr., c. püspök, a nagy történettudós mellé segédül diszponálta. Lukcsics József dr. pár hónapig Veszprémben és Budapesten fog könyvtári tanulmányokat végezni, s azután állandó tartózkodásra Rómába megy, hogy ott a nagynevű püspök oldala mellett, ki «római házában» dolgozva nagy szolgálatokat tesz a hazai történettudomány ügyének, végezen maga is történeti bűvárkatokat.” Pápai Lapok 27 (1900) 35. sz., 5.

¹⁶ „Dr. Lukcsics József helybeli káplán holnap távozik városunkból. A megyés püspök úr Ő Excellenciája őt ugyanis Fraknói Vilmos nagyváradi kanonok, c. püspök mellé rendelte, hogy annak tudományos kutatásaiban segítségére legyen. Fraknói Vilmos hazánk ez ismert tudósa az év egy nagy részét tudvaleőleg Rómában szokta tölteni, s dr. Lukcsics, ki jelenleg rövid időre Budapestre megy, később követi őt, hogy ott a nagybecsű könyvtárakban bűvárkodjék, dr. Lukcsics József rövid ittléte alatt városunk társadalmának minden rétegét le tudta bilincselni szeretetreméltóságával, s midőn ezért csak fájlalhatjuk távozását, egyben szíves örömmel gratulálunk neki e kitüntető megbízáshoz, mely azt hisszük nagy jövőjének alapját van hivatva megvetni.” Pápai Közlöny 10 (1900) 43. sz., 5. (X. 28.).

¹⁷ FRAKNÓI, *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szentszékkel (Fraknói-bibl., 393. 403. 417. sz.)*.

¹⁸ MREV I, LXXV; MREV II, LXX (vö. *Könyvészet/B*). A veszprémi *Monumenta* keletkezési körülményeiről részletesen lásd KARLINSZKY BALÁZS, *Hornig Károly, a mecénás: a Veszprémi Püspökség Római Oklevéltára*, Aedes jubilat. Tanulmányok a veszprémi székesegyház 1910. évi újraszentelésének tiszteletére (szerk. Karlinszky Balázs–Varga Tibor László), Veszprém 2011, 139–152, 144–145; Uő, *A monumentáktól az annáig. Veszprémi egyházmegyes paptörténetesek vatikáni kutatásai*, CVH I/8, 157–177, 157–167.

csaknem 60 oldalt kitevő bevezetőt is. Elkezdte átnézni az Apostoli Kamara sorozatait, amelyekből már szép számmal kerültek források e kötetbe.¹⁹

A kérvény- és a lateráni bullaregisztrumok áttanulmányozása valószínűleg nem az ő feladata lehetett, legalábbis erre következtethetünk a kötet bevezetőjének végén szereplő névsorból. Ebben a következők szerepelnek: Czaich Á. Gilbert, Kollányi Ferenc, Beke Antal, Érdújhelyi Menyhért, Grün Albert, Pallay Miklós, Tóth-Szabó Pál, Erdélyi László és Sörös Pongrác. Pallay Miklós nyilván elkezdte a III. kötet munkálatait is, ezeket vehette át tőle Lukcsics. Az ifjú klerikus támaszkodhatott a névsorban szereplő személyek korábbi kutatásaira: Érdújhelyi Menyhért²⁰ és Czaich Á. Gilbert²¹ római magyar gyóntató a lateráni regisztrumokat nézték át, Kollányi Ferenc pedig a szupplikáció-regisztrumokban és az *Annata*-sorozat köteteiben szemezgetett.²² Beke Antal²³ és Tóth-Szabó Pál²⁴ szintén a kérvényregisztrumokban végzett kutatásokat. Lukcsics munkája során felhasznált velencei²⁵ és modenai²⁶ forrásokról is minden bizonnyal Fraknóitól kapott másolatokat.

Fraknói az éppen Rómában kutató ösztöndíjasokat is „hadrendbe” állította a veszprémi okmánytár érdekében. Tóth-Szabó Pál jelentésében maga említi, hogy átnézte a vatikáni regisztrumok VIII. Ince-kori köteteit is, ahol

¹⁹ A II. kötetben lévő kamarai forrásokat még Fraknói gyűjtötte (CVH I/20, 120.), viszont az ezeket tartalmazó kötet (AAV Cam. Ap., Oblig. et Sol., vol. 52.) valami oknál fogva elkerülte Lukcsics figyelmét. Lásd erről FEDELES TAMÁS, *A bíborosi kollégium és a magyar konzisztoriális javadalmak a 14. század végén. Az Obligationes et Solutiones 52. kötetének magyar vonatkozású bejegyzései*, CVH I/21, 37–63, 44–45. Fraknói Vilmosnak az 1424 és 1441 közötti évekről származó kamarai gyűjtésének másolatait lásd VFL VIII.10. Lukcsics, I. d., 4. cs.

²⁰ ÉRDÚJHELYI MENYHÉRT, *Kutatásaim a római levéltárakban*, KSz. 10 (1896) 605–646; CVH I/20, 39.

²¹ CZAICH Á. GILBERT, *Regesták a római Dataria-levéltárnak Magyarországra vonatkozó bulláiból II. Pál és IV. Sixtus pápák idejéből*, TT 1899, 1–17; Uő, *Regesták VII. Imre [!] pápa korából 1484–1492*, TT 1902, 511–527; Uő, *Regesták VI. Sándor pápa korából*, TT 1904, 161–181; CVH I/20, 36–37.

²² KOLLÁNYI FERENC, *A vatikáni levéltár*, MS 7 (1893) 362–370; CVH I/20, 37. A szupplikációkról készített teljes szövegű másolatait lásd VFL VIII.10. Lukcsics, I. d., 4. cs., 2. d. 17–19. cs.

²³ BEKE ANTAL, *Római emlékek a magyar egyház XV-ik századi történetéből*, TT 1900, 1–15; CVH I/20, 38.

²⁴ TÓTH SZABÓ PÁL, *Magyarország a XV. század végén a pápai supplicatiók világánál*, Századok 37 (1903) 1–15, 151–159, 217–239, 327–344; CVH I/20, 39.

²⁵ MREV III, 312–313, n. 464; 314–315, n. 467. A e forrásokat is tartalmazó kötetről készült másolatokat lásd VFL VIII.10. Lukcsics, 2. d., 14. cs.

²⁶ MREV III, LXXXIX. A modenai állami levéltárból származó, teljes szövegű másolatokat lásd VFL VIII.10. Lukcsics, 2. d., 15. cs.

veszprémi egyházmegyére keresett adatokat.²⁷ Ezt támasztja alá továbbá a köszönetnyilvánításból egyébként hiányzó, szintén Rómában kutató Décsényi-Schönherr Gyula 1899-ben tett jelentése is: „Más kutatást a levéltárban nem végeztem, csupán a IV. Szixtus, II. Pál, VIII. Ince és VI. Sándor pápák supplicatio-regestáinak átkutatásával foglalkozó Beke Antal kanonok, Czaich Gilbert és Sörös Pongrácz társaimnak munkáján igyekeztem néhány regestakötet átnézésével könnyíteni.”²⁸ A még nem említett Erdélyi László és Grün Albert itthon segítették a munkálatokat, Erdélyi a pannonhalmi főapátsági levéltárban lévő oklevelek felkutatásában és esetleg lemásolásában segédkezhetett, míg Grün Albert a Nemzeti Múzeum könyvtárosaként az ott lévő dokumentumok kiadásában vállalt részt.²⁹

Az eredetileg nem is tervezett negyedik kötet³⁰ munkálataiban – amelyek 1903 januárjában kezdődtek³¹ – már szinte teljes egészében Lukcsics játszotta a főszerepet. Minden bizonnyal ebben az évben fejezte be az Apostoli Kamara vatikáni levéltárban és az olasz állami levéltárban lévő köteteinek átnézését.³² A gyűjtés önálló kiadása ekkor még nem kerülhetett szóba,³³ ez majd – ahogy erre még kitérek – későbbre tolódott. A terjedelmes bevezetés végén össze-

²⁷ „Ezenkívül átnéztem VIII. Ince pápának a veszprémi egyházmegyére vonatkozó bulla-regestáit, Theinerrel kapcsolatban. Az itt tapasztaltak arról győztek meg, hogy nagyon is indokolt volna e regesta-sorozatnak, az ú. n. «Regesta Vaticana»-nak újból való átnézése. Mert hogy a VIII. Incénél tapasztalt hiányokat ne is említsük, csak egy körülményre akarunk figyelmeztetni: lehetetlennek tartjuk, hogy VI. Sándor 120 kötetnyi «vatikáni» regestáiban csupán 12 darab magyarországi bulla találtatnék, a mennyit Theiner kiadott.” TÓTH-SZABÓ PÁL, *Jelentés vatikáni kutatásaimról*, AÉ 13 (1902) 177–186, 178.

²⁸ AÉ 10 (1901) 503.

²⁹ Például az úgynevezett „krakkói formuláskönyv”-ből küldött neki veszprémi egyházmegyéhez köthető forrásokat, VFL VIII.10. Lukcsics, 1. d., 2. cs.; MREV III, CXX, 33–43, n. 36–44.

³⁰ KARLINSZKY, *Hornig Károly*, 141–142.

³¹ „Fraknoi Vilmos c. püspök Lukcsics József dr., veszprémi püspöki könyvtáros kíséretében Rómába utazott. Lukcsics dr. ez idén is folytatja a vatikáni levéltárban történelmi kutatásait, melyek eredményét azután a «Monumenta» negyedik kötetében fogja közzétenni.” Alkotmány 7 (1902) 309. sz., 5.

³² A kamarai levéltár kutatás során készült jegyzeteit, helyenként teljes szövegű másolatait lásd: VFL VIII.10. Lukcsics, 1. d., 4. cs.; 2. d. 16., 17–19. cs.

³³ „Báró Hornig Károly veszprémi megyés püspök úr tudvalevőleg nagy gonddal és költséggel adja ki a vatikáni levéltárból a veszprémi egyházmegye történetére vonatkozó okmányokat. Aki a kutatásokat a vatikáni levéltárban e célból végzi, dr. Lukcsics József püspöki könyvtáros, nagyon szép eredményeket ért el a XIV. századbeli kamerális könyvekben végzett kutatásaival. E közben pedig nap-nap után bővíti a «Monumenta» IV. kötetének anyagát és gondosan feljegyzi és gyűjti mindazon dolgokat, melyek a veszprémi egyházmegyére vonatkoznak. Ezt az óriási

állította a veszprémi püspökök névsorát.³⁴ Az *Archivio Segreto Vaticano* mellett kutatásokat folytatott a Vatikáni Apostoli Könyvtárban (főleg a Barberini-könyvtárban) és a római *Biblioteca Nazionale*-ben is.³⁵

A források feltárásában a már említett Czaich Gilbert római magyar gyónató segítette, aki a lateráni bullaregisztrumokat kutatta II. Gyula pápa haláláig.³⁶ Lukcsics József valószínűleg – a hagyatékában fennmaradt jegyzék szerint X. Leó, VI. Adorján és VII. Kelemen pápaságának lateráni bullaregisztrumait nézte át.³⁷ A szupplikációkat a már fent említett Tóth-Szabó Pál vizsgálta 1503-ig.³⁸ Segítségére volt még az eredetileg a vatikáni könyvtárban kutató Zsák J. Adolf³⁹ is, aki szintén kérvényregisztrumokat tanulmányozott Lukcsics számára.⁴⁰ Sajnálatos törést jelentett a kutatásban a római történeti intézet bezárása, amely a kutatást és források feltárását is megakasztotta.⁴¹ A 16. századi források esetében ezért Lukcsics a régi – különösen a vatikáni regisztrumok – indexeire,⁴² valamint Giuseppe Garampi jegyzékeire – *Schedario Garampira* volt utalva.⁴³ Felhasználhatta még Fraknóinak a római intézetben

anyaghalmozat azután itthon fogja rendezni és feldolgozni. Az eddigi megállapodások szerint dr. Lukcsics május hó első felében érkezik Veszprémbe.” *Religio* 1903. I. félév, 28. sz., 224.

³⁴ MREV IV, LXXXVIII–CII. A püspöknévsor külön füzetben is napvilágot látott. Lukcsics a kamarai gyűjtései felhasználásával egy teljes középkori archontológia összeállítását is tervezte: „Különféle levéltárakban végzett bűvárkodásai mellett a XIII–XIV. századra vonatkozó tanulmányainak súlya a vatikáni, majd pedig a római áll. levéltárra esett, hol megbízatása szerint a veszprémi püspökség római oklevéltárán dolgozott, sőt ezenfelül a kamerális könyvek összes sorozatának legrégibb, a XVI. század első negyedéig terjedő adatait és okmányait, melyek Magyarországra vonatkoznak, összegyűjtötte, úgy, hogy a közel kétezerre rugó adatból a mohácsi vész előtt elmúlt századok magyar archontológiáját fogja összeállítani.” Pápa és Vidéke 4 (1909) 9. sz., 6.

³⁵ VFL VIII.10. Lukcsics, I. d., 4. cs.

³⁶ VFL VIII.10. Lukcsics, I. d., 4. cs.

³⁷ VFL VIII.10. Lukcsics, I. d., 4. cs.

³⁸ Gyűjtéséből a veszprémi egyházmegyéhez köthető forrásairól készített jegyzékét lásd: VFL VIII.10. Lukcsics, I. d., 4. cs.

³⁹ ZSÁK J. ADOLF, *Egy ismeretlen Vitéz-codex. A vatikáni Palatina könyvtár hazai vonatkozásai*, MKsz 15 (1907) 207–216; ZSÁK J. ADOLF, *A római Ottoboni-könyvtár hazai vonatkozásai*, MKsz 17 (1909) 244–251 és 335–346.

⁴⁰ ZSÁK J. ADOLF, *Szegedi Gergely, egy ismeretlen scriptor és miniator*, MKsz 15 (1907) 145–148. (Közl. egy szupplikációt 1508-ból.)

⁴¹ MREV IV, CVIII.

⁴² A VI. Sándor pápaságától VI. Adorjánig terjedő regisztrumok magyar vonatkozású bulláinak jegyzékét lásd VFL VIII.10. Lukcsics, I. d., 4. cs.

⁴³ Az ebből készült jegyzeteit lásd: VFL VIII.10. Lukcsics, I. d., 4. cs.

lévő jegyzeteit és sok esetben korábban már kiadott dokumentumok alapján keresett vissza eredeti forrásokat. Ebben a kötetben és különösen az 1492-ig terjedő Pótlékban már nagy számmal használta fel kamarai gyűjtését.⁴⁴

A veszprémi székeskáptalan rendezése során is sok értékes forrást tárt fel. Lukcsics ugyanis nyaranként, a vatikáni levéltár zárvatartása alatt sem tétlenkedett. Hornig 1901-ben kinevezte püspöki könyvtárosnak,⁴⁵ majd a veszprémi káptalani levéltár rendezését is feladatul kapta, amelyet 1903 szeptemberében fejezett be.⁴⁶ Ezért a IV. kötet, és annak függeléke számos oklevelet közöl ebből az archívumból. Az utolsó kötet számára a budapesti Egyetemi Könyvtárban – ahol 1904-től dolgozott – is végzett kutatásokat, a 18. századi jezsuita történészek, Hevenesi Gábor és Kaprinay István másolatgyűjteményéből is közöl forrásokat.

Lukcsics római tartózkodása alatt természetesen egyfajta rezidensi szerepet is ellátott. Fraknoi Vilmos többször vette igénybe segítségét. Megbízta VII. Kelemen pápa korában keletkezett vatikáni bullaregisztrumok átnézésével,⁴⁷ és valószínűleg ugyancsak az ő kérésére kutatta a *Segreteria di Stato Particolari* sorozatának köteteit is.⁴⁸ Emellett több magyar történész számára másoltatott le dokumentumokat.⁴⁹ A levéltári kutatás mellett részt vett a római magyar közösség életében is. 1902. február 18-án egy száz fős magyar zarándokcsoport érkezett Rómába, fogadásukon Lukcsics is megjelent.⁵⁰ 1902.

⁴⁴ MREV IV, CIX és *passim*.

⁴⁵ Pápa és Vidéke 4 (1909) 9. sz., 5–6.

⁴⁶ „A temérdek kincs, melyet a veszprémi káptalani levéltár őriz s tartalmaz, a szétszórótt s összevissza hányt állapotban, nagyjából hozzáférhetetlen volt. E bajon segített a káptalan, mikor dr. Lukcsics József püspöki könyvtárost, a Fraknoi-féle római magyar történeti intézet tudós munkáját megbízta a rendezéssel, melyet hónapokon át folytatott szorgos és kitartó munkájával a napokban fejezett be.” Alkotmány 8 (1903) 230. sz., 10. Lásd még bővebben Pesti Napló 54 (1903) 266. sz., II, valamint LUKCSICS PÁL, *A veszprémi székeskáptalan levéltára*, LK 8 (1930) 151–181, 181.

⁴⁷ VFL VIII.10. Lukcsics, 1. d., 4. cs.; FRAKNOI, *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szentszékekkel III (Fraknoi-bibl., 417. sz.)*, 496, 48. j.

⁴⁸ VFL VIII.10. Lukcsics, 2. d., 13. cs. Ezekből a *Pápai Lapok* hasábjain közölt több, pápai vonatkozású forrást: LUKCSICS JÓZSEF, *Pápa a pápai levéltárban*, Pápai Lapok 28 (1901) 6. sz., 1–2. II. sz., 1–3. 12. sz., 1–3.

⁴⁹ Például TÓTH-SZABÓ PÁL, *Magyarország a XV. század végén a pápai supplicatiók világánál*, Századok 37 (1903) 1–15. 151–159. 217–239. 327–344., 24. 2. j.; ÁLDÁSY ANTAL, *Alsáni Bálint 1372–1408* (Magyar Történeti Életrajzok), Budapest 1903, 16. 5. j.; 31. 3. j.; 119. 1. j.; 135; SCHÖNHERR GYULA, *A római Casanate-könyvtár Korvin-kódexe*, MKsz 12 (1904) 451; STEPHANUS HEGEDÜS, *Analecta recentiora ad historiam renascentium in Hungaria litterarum spectantia*, Budapest 1906, 46.

⁵⁰ Alkotmány 7 (1902) 47. sz., 6; Pesti Napló 53 (1902) 53. sz., 8.

május 4-én a pápaságának 20. jubileumát ünneplő XIII. Leót a Rómában kutató történészek köszöntötték, a Fraknoi Vilmos által vezetett küldöttségnek természetesen Lukcsics József is tagja volt.⁵³ 1903. december 24-én már X. Piusz pápa fogadta őket magánkihallgatáson, amelyen az intézet legújabb kiadványait, többek között a MREV III. kötetét is átnyújtották az egyházfőnek.⁵⁴

3. KÖNYVTÁROS, PROFESSZOR, KANONOK

Lukcsics 1904 tavaszán fejezte be római kutatásait,⁵⁵ 1904 szeptemberében már a budapesti Egyetemi Könyvtárba került,⁵⁶ az állás elnyerésében szintén Hornig Károly püspök segítette.⁵⁷ Az Egyetemi Könyvtárban 1904-től egészen 1909-ig dolgozott.⁵⁸ Publikációs tevékenysége könyvtártudományi

⁵³ Alkotmány 7 (1902) 108. sz., 7.

⁵⁴ „Rómából jelentik, hogy X. Piusz pápa e hónap 24-én magánkihallgatáson fogadta Fraknoi Vilmos püspököt s dr. Lukcsics Józsefet, a veszprémi püspöki könyvtár könyvtárosát. Fraknoi püspök a pápa pártfogását kérte a római magyar történelmi intézet számára s egyben átnyújtotta az egyházfejedelmnek az intézet legújabb kiadványait. A pápa szíves szavakkal válaszolt a püspöknek, áldását adta a magyar történelmi kutatás céljait szolgáló intézményre és az egész magyar nemzetre, melyet – mint mondotta – régóta ismer és szeret. Kedvesen emlékezett vissza arra az időre is, amikor velencei pátriárka korában tisztelegtek nála a magyar zarándokok. Végül érdeklődve kérdezte meg a püspöktől, hogy mi annak az oka, hogy a magyarok között olyan sokan tudnak latinul. A püspök megadta erre a feleletet a magyar művelődéstörténetből, mire a pápa szíves búcsút vett tőle és a veszprémi könyvtárostól.” Pesti Napló 54 (1903) 356. sz., 9.

⁵⁵ 1904. évi római tartózkodásáról lásd Alkotmány 9 (1904) 6. sz., 1; 9. sz., 6; 99. sz., 6.

⁵⁶ „A közoktatásügyi miniszter Lukcsics József dr. veszpréme gyházmegyei áldozárt, veszprémi püspöki könyvtárost, a budapesti Egyetemi Könyvtárhoz kiegészítő könyvtártisztte nevezte ki. E kinevezéssel valóban érdemes ember nyerte el jutalmát. Lukcsics dr. neve nem ismeretlen már abban a világban, ahova most új lépést tett előre s tisztelettel fogadják őt a komoly tudósok, akik nagy erőt nyertek a tudós könyvtárosban. Lukcsics dr. fiatalsága dacára máris legalaposabb és legkomolyabb történetbúvárainknak egyike és több éven át dolgozva Rómában Fraknoi püspök oldala mellett, az örök város tudományos és egyházi köreiből is szép nevet vívott ki magának.” Alkotmány 9 (1904) 40. sz., 7. Lásd még Budapesti Közlöny 38 (1904) 32. sz., 1; Hivatalos Közlöny 12 (1904) 22. sz., 470.

⁵⁷ HUCHTHAUSEN, *Bilingválizációk*, 15.

⁵⁸ *A Budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem almanachja az 1904–1905. tanévre*, Budapest 1905, 67; *A Budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem almanachja az 1905–1906. tanévre*, 69; *A Budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem almanachja az 1906–1907. tanévre*, 69; *A Budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem almanachja az 1907–1908. tanévre*, 70.

és egyháztörténeti témájú cikkei és könyvismertetései mellett római kutatási eredmények publikálását is jelentették. A MREV IV. kötetének befejezésén kívül elsősorban kamarai gyűjtéséből szemezgetett.⁵⁷ Nagy sikert aratott a Szent István Társulat Tudományos és Irodalmi Osztályának felolvasó ülésén elhangzott,⁵⁸ *Középkori pápai adókönyvek* című előadása is, amely később nyomtatásban is megjelent és a kamarai levéltárban végzett kutatások itthoni rendezését igazolja.⁵⁹ Nem feledkezett meg római ösztöndíjas társairól, Veress Endréről és Tóth-Szabó Pálról sem, akiknek műveit több ízben is recenzálta és méltatta.⁶⁰ A veszprémi káptalan levéltárának rendezése során fellelt oklevelek alapján pedig a székeskáptalan 16. századi történetét dolgozta fel.⁶¹

1909 februárjában – szintén püspöke, Hornig Károly támogatásával – egyetemi katedrához jutott, a Hittudományi Kar egyháztörténelem professzora lett.⁶² Magyar és egyetemes egyháztörténet órák mellett latin paleográfiai és diplomatikai gyakorlatokat, valamint egyházi régiségtan szemináriumot is tartott. Tanári pályafutásának egyik csúcspontját jelentette, hogy az 1912/1913. és az 1917/1918. tanévben ő volt a Hittudományi Kar dékánja.⁶³ Tudásával, személyiségével és fiatalos lendületével kivívta a hallgatók szeretetét és megbecsülését.

„Ritkán látjuk a nyilvánosság előtt. Az ifjúság tömege csak akkor találkozik vele, mikor a doktoravatás ünnepélyes aktusán felolvassa az eskümintát. Azonkívül elvonul a tanterem szürke falai közé, hogy nevelje a klérus jövő nemzedékét. Itt-ott előtűnik mégis mindig barátságosan mosolygó arcával, hátrahagyva azok között – akikkel szót váltott – egy olyan kellemes érzést, amely nem mindenkinek jut ki osztályrészüli. Némelyek szerint korán lépett a katedrára. Ez olyan kétértelmű kifejezés, ami a kissé maliciára hajló magyar felfogás szerint rendesen csak egyértelmű szokott lenni. Ha a „korán” szót az évek száma

⁵⁷ LUKCSICS JÓZSEF, *Magyar főpapok legrégebbi látogatásai a római kúrián*, Religio 66 (1907) 492–494; Uő, *Uski János veszprémi püspök Zsigmond király diplomatája*, Századok 42 (1908) 1–28; Uő, *A XV. században egyesített magyar egyházi javadalmak*, Religio 67 (1908) 23–25.

⁵⁸ Budapesti Hírlap 28 (1908) 52. sz., 15 (II. 28.).

⁵⁹ LUKCSICS JÓZSEF, *A középkori pápai adókönyvek*, Budapest 1908. A füzet májusban jelent meg: Budapesti Hírlap 28 (1908) 128. sz., 13.

⁶⁰ KSz 21 (1907) 320–323; Századok 41 (1907) 668–670.

⁶¹ Előadása az Országos Pázmány Egyesület veszprémi vándorgyűlésén hangzott el, Budapesti Hírlap 28 (1908) 129. sz., 7. A rendezvény fővédnöke Hornig Károly veszprémi püspök volt, alighanem az ő javaslatára választotta témáját. Nyomtatásban is megjelent: LUKCSICS JÓZSEF, *A veszprémi káptalan a XVI. században*, Veszprém 1908. Helytörténeti jellegű publikációját lásd még Uő, *A veszprémi egyházmegye könyvészete*, Veszprém 1909.

⁶² Hivatalos Közlöny 17 (1909) 6. sz., 119. Fiatalon történő kinevezésére a sajtó is felfigyelt, Budapesti Hírlap 29 (1909) 46. sz., 10.

⁶³ Hivatalos Közlöny 20 (1912) 17. sz., 505; 25 (1917) 17. sz., 312–313.

szerint vesszük, akkor a megjegyzés igaz. De ha azt a hátsó gondolatot találjuk ott, hogy azért volt korán, mert még a választott tudomány terén nem jutott el addig, hogy azt joggal hirdethesse, akkor nem igaz. Kétszeresen nem az. Tehetséggel megáldva, kitartással előrehaladva, szorgalommal az évek számát sokszorozva, egy megállapodott tudós széles látókörével egyenesen hivatva volt arra, hogy akkor kezdje el tanári működését, amikor annak áldásait nemcsak a kötelességtudás lelkiismeretességével, hanem a kielégített ambíció egész lelkesedésével áraszthatja tanítványaira” – írta róla egy újságcikk.⁶⁴

Publikációkra a tanítás és az egyetemi adminisztráció miatt kevesebb ideje maradt, és amik meg is jelentek tollából, azok ettől kezdve kevésbé kapcsolódtak korábbi vatikáni kutatásaihoz.⁶⁵ A Rómában eltöltött évekhez – kevés kivétellel⁶⁶ – Veress Endre,⁶⁷ valamint Luttor Ferenc⁶⁸ és Bossányi Árpád⁶⁹ köteteiről írott ismertetései utalnak.

Az egyesületi életben is tevékenyen részt vett, tagja lett a Szent István Társulatnak, a Magyar Történelmi Társulatnak, a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaságnak, a Magyar Filozófiai Társaságnak, az Országos Pázmány-Egyesületnek, az Aquinói Szent Tamás Társaságnak és a párizsi *Société d'histoire ecclésiastique de la France*-nak.

Az egyházi ranglétrán tanári karrierje alatt is lépdelt előre: 1910-ben pápai titkos kamarás, 1913-ban pedig veszprémi szentszéki bírósági ülnök lett.⁷⁰ 1922. november 16-án Rott Nándor veszprémi püspök kanonokká nevezte ki, ezért el kellett hagynia a katedrát. Érdemei és szolgálata elismerésül tudományegyetemi nyilvános rendes tanári címet nyert el.⁷¹ Megyéspüspöke az újonnan

⁶⁴ Egyetemi Lapok, 26 (1913) 3. sz., 4.

⁶⁵ LUKCSICS JÓZSEF, *A Galilei-kérdés*, Budapest 1910 (csak kiadott források felhasználásával); Uő, *Veráncsics Antal becsülete*, Religio 69 (1910) 454–456; Uő, *Középkori magyar papi imatársulatok*, KSz 26 (1912) 698–710 [helyenként vatikáni gyűjtésből nyert adatokkal]; Uő, *Humyadi Mátyás király Vetési Albert ellen*, Religio 72 (1913) 10–11; Uő, *Szatbmáry György esztergomi érsek breviariuma*, Religio 72 (1913) 555–556; továbbá *Egyháztörténelmi emlékek a magyarországi bitűjítás korából V*, kiad. KARÁCSONYI JÁNOS–KOLLÁNYI FERENC–LUKCSICS JÓZSEF, Budapest 1912.

⁶⁶ Kamarai levéltári adatokból írott rövid közleménye: LUKCSICS JÓZSEF, *Ki volt Telegdi Csanád követő-társa?* Religio 69 (1910) 516–517. 1912 márciusában pedig az országos katolikus szövetség köz-művelődési tanfolyamán a középkori pápaságról adott elő, Budapesti Hírlap 32 (1912) 67. sz., 10.

⁶⁷ KSz 23 (1909) 749–752; Religio 68 (1909) 413–414; KSz 26 (1912) 359–360; KSz 29 (1915) 326–329; KSz 30 (1916) 210–211; KSz 31 (1917) 933–935; KSz 32 (1918) 853–854; 35 (1921) 625–626.

⁶⁸ LUTTOR FERENC, *A római via nomentanai Szent Ágnes egyház*, Religio 75 (1916) 717–721. [Rec.]

⁶⁹ BOSSÁNYI ÁRPÁD, *Regesta supplicationum. A pápai kérvénykönyvek magyar vonatkozású okmányai II*, KSz 32 (1918) 471–473 [Rec.].

⁷⁰ PFEIFFER, *A veszprémi egyházmegye*, 155.

⁷¹ Hivatalos Közlöny 31 (1923) 5. sz., 73.

érkező kanonokot ellátta feladattal: 1923-tól 1935-ig töltötte be az egyházmegyei főtanfelügyelői posztot,⁷² ezenkívül zsinati vizsgáló és bíró⁷³ lett. 1924-től Veszprém vármegye törvényhatósági bizottságának tagja,⁷⁴ 1926-tól kapornaki apát,⁷⁵ 1927-től somogyi főesperes,⁷⁶ 1934-től pedig pápai prelátus lett.⁷⁷

Több ízben is felmerült, hogy a Vallás- és Közoktatási Minisztériumnak a katolikus ügyek intézésével foglalkozó I. ügyosztály osztálytanácsosa lesz, de végül ez az igen fontos pozíciót soha nem érte el.⁷⁸

Bár tanári, majd hivatali teendői nyilván kevés időt engedtek a tudományos munkára, az Apostoli Kamara levéltárában gyűjtött anyagát az évek alatt sajtó alá rendezte. 1928-ban így írt erről Áldásy Antalnak:

„Már 24 év óta fekszenek íróasztalomban a pápai cameralis könyvekből összegyűjtött középkori magyarországi adataim, amelyek főképp az egyházi archontológiára vetnek új világot. Sajátos okok miatt eddig nem lettek kiadva. Most, miután elkészítettem sajtó alá ezt a gyűjteményemet, mély tisztelettel és szeretettel bemutatom Neked. Ha ez az adattár érdemes a nyomdafestékre, megjelenhetnek a római magyar történelmi intézet kiadványaként.”⁷⁹

A kézirat kiadása végül anyagi okok miatt nem valósult meg.⁸⁰ Lukcsics halála után ismeretlen úton és célból – talán a hittudományi kar levéltárából – Kovács Alajos piarista szerzeteshez került, akinek a hagyatékában lappangott⁸¹ egészen a közelmúltban történő kiadásáig.⁸²

⁷² Nemzetnevelés 17 (1935) 22. sz., 350.

⁷³ Pápai Hírlap 20 (1923) 13. sz., 2.

⁷⁴ Veszprémvármegyei Hivatalos Lap 26 (1924) 54. sz., 588.

⁷⁵ Pápa és Vidéke 23 (1926) 16. sz., 1.

⁷⁶ Pápai Hírlap 24 (1927) 51. sz., 4.

⁷⁷ Pesti Hírlap 27 (1935) 2. sz., 10.

⁷⁸ A Pécsi Napló április 4-ei száma (24 [1915] 75. sz., 21.) szinte kész tényként közölte, hogy napokon belül kinevezik, de május elején mégis IV. 28-án Breyer István hercegprímási irodaigazgató, a későbbi győri megyéspüspök nyerte el a posztot, Budapesti Közlöny 49 (1915) 102 sz., 1. A kor egyházi közéletét jól ismerő Esty Miklós szerint „egyébként is kétszer is akart már miniszteri tanácsos lenni a kultuszban [a Vallás- és Közoktatási Minisztériumban] s azt is mellőzésnek tekintti, hogy nem lett”. Szent István Társulat Irattára, Esty Miklós pápai világi kamarás hagyatéka, 2.4. Napló II (1935–1938) 23.

⁷⁹ CVH I/20, 153–154.

⁸⁰ CVH I/20, 154.

⁸¹ TUSOR PÉTER, Lukcsics József elfeledett okmánytára a Camera Apostolica magyarországi forrásairól, ESz 13 (2012) 67–79.

⁸² CVH I/9–10.

Lukcsics József váratlanul hunyt el. A róla szóló nekrológok nemcsak egyházi karrierjéről, a szociális ügyek iránti érzékenységről vagy tudományos munkásságáról emlékeztek meg, hanem közvetlen modorú, rokonszenves és becsületes egyéniségéről, amivel hallatlan népszerűsége tett szert egyházmegyéjében.⁸³

Lukcsics József végrendeletében a Pázmány Péter Tudományegyetemre hagyott egy nagyobb összeget azzal a céllal, hogy a kamatai egyháztörténelmi ösztöndíjra szolgáljanak.⁸⁴ Nevét azonban mégsem ez, hanem tudományos munkássága őrizte meg az utókornak. Egyháztörténeti működését tekintve fontos kiemelni, hogy módszerében a nagy elődöket – Fraknoi Vilmos, Áldásy Antal, Kollányi Ferenc – követte, és a korban divatos szellemtörténeti módszert mellőzte.⁸⁵ Munkái máig jól használhatók, köszönhetően alapos és szorgalmas forrásfeltáró munkájának, valamint megbízható paleográfiai és filológiai tudásának.

4. Vatikáni források és egyházmegye-történet

Fraknoi Vilmos a vatikáni levéltár 1881-es nyitását követő erőfeszítései nyomán meginduló kutató és kiadó tevékenység az 1890-es években több szempontból is átalakult. Egyrészt felépült az úgynevezett Fraknoi-villa, amely otthont adott magyar történeti intézetének. A *Monumenta Vaticana Hungariae*-sorozat kiadására tíz évre felajánlott összegek lejártát (1892) követően Fraknoi Vilmos egy egyszerűbb és hatékonyabb támogatási konstrukciót keresett, ennek a koncepcióváltásnak lett eredménye a források egyházmegyék szerinti kiadása. A szakmai érv elsősorban az volt, hogy a pápai hivatalok a beérkezett és kibocsátott iratok jelentős részét az egyházmegyék (*diocesis*) szerint iktatták, így az ez alapján történő válogatás nem jelenthetett különösebb

⁸³ Nekrológok: Nemzeti Ujság 19 (1937) 64. sz., 9; Pápai Hírlap 34 (1937) 13. sz., 2; Pápa és Vidéke 34 (1937) 13. sz., 4.

⁸⁴ *A Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem almanachja 1939–1940*, Budapest 1940, 10.

⁸⁵ ZSIDI VILMOS, *Egyháztörténelem tanítása a Kir. Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Karán (1805–1950)*, Egyházak a változó világban (szerk. Bárdos István–Beke Margit), Esztergom 1991, 441–443, 442. Ez jól tükröződik a következő írásában is: LUKCSICS JÓZSEF, *Történetbölcselet és egyháztörténet*, Hittudományi Folyóirat 23 (1912) 62–82. Kéziratát lásd VFL VIII.10. Lukcsics, 1. d., 2. cs.

gondot. Fraknói a vele ekkor már több évtizedes barátságot ápoló Hornig Károly veszprémi püspök személyében egy olyan bőkezű mecénást talált, akinek köszönhetően a korábnál egyszerűbben befolyó és biztosabb jövedelemhez jutott. A helyi identitásra építő, megyetörténeti alapú forráskiadványok és feladatok elgondolását talán az is támogatta, hogy éppen ezzel egy időben, 1896-ban indult el Borovszky Samu szerkesztésében *Magyarország vármegyéi és városai* című monumentális sorozat. Hornig Károly veszprémi főpásztor példája pedig a magyar püspökarban is követőkre talált.

Széchenyi Miklós győri püspök⁸⁶ püspöki titkárát 1909-ben Nitsch Árpádot küldte ki Rómába, hogy vatikáni levéltári kutatásokat végezzen és a győri egyházmegyére vonatkozó forrásokat összegyűjtse. A vállalkozás sajnálatos módon nem valósult meg, *Regesta supplicationum. A pápai kérvénykönyvek magyar vonatkozású adatai. Avignoni korszak* c. kétkötetes munkájára valóságos ösztűz zúdult. Maga Lukcsics József összegezte így lesújtó véleményét: „Az egész oklevéltár a magyar egyháztörténelmi tudománynak nem nagy hasznára, még kisebb dicsőségére válik.” A negatív visszhang oka, hogy az időközben Bossányira nevet változtató Nitsch Árpád által regesztá formában kiadott források teljes szövegű kiadása már sajtó alatt volt.⁸⁷

Bossányi Árpád küldetése eleve kudarca volt ítélve. A püspöki titkár ugyanis iskolaigazgatóként belekeveredett a győri orsolyita zárda belügyeibe, és a sajtó a diákokkal való illetlen viselkedéséről cikkezett. A botrány elsimítása érdekében – mintegy „büntetésből” – dönthetett úgy Széchenyi püspök, hogy őt küldi ki Rómába, hogy a tervezett *Monumenta Romana Episcopatus Lauriensis* munkálatait megkezdje. Bossányi ugyanakkor nem rendelkezett semmilyen tapasztalattal a vatikáni magyar kutatásokról. Az ötlet, hogy elsősorban az Anjou-kor szupplikációival foglalkozzon, talán az egykor vatikáni kutatásokat végző, győri egyházmegyes történetész professzortól, Balics Lajostól származtak, aki ekkor már egyéb elfoglaltságai miatt nem foglalkozott kutatással. A tudományos diskurzusnak sem a Bossányi római tartózkodásakor fellépő római „intézményi interregnum”, sem az első világháború nem kedvezett. Bossányi *Monumentája* soha nem jelent meg, kézírata elveszett, már ha egyáltalán létezett.⁸⁸

⁸⁶ Életrajza: *A győri egyházmegye és püspökei* = Püspöklexikon 1804–1918 I/3 (CST III/I/3), Budapest 2024, 39–45.

⁸⁷ NEMES GÁBOR, *Győr egyházmegyeiek a késő középkori Rómában*, CVH I/15, 107–136, 107–111.

⁸⁸ Uo., III–113.

A két világháború között fellendülő egyháztörténeti kutatások is foglalkoztak a vatikáni forrásoknak az egyházmegye-történetírásban történő felhasználásáról és a kutatás mikéntjéről. Vanyó Tihamér kiemeli, hogy a vatikáni levéltár forrásainak átnézése egyértelműen országos vállalkozás kell, hogy legyen, hiszen a hatalmas terjedelmű fondok egyházmegyenkénti külön-külön átnézése jelentős többletmunkát jelentene és az erők szétforgácsolását eredményezné.⁸⁹ Elképzelése szerint a római és a bécsi források kiadását egy központi szervezetnek, egy, az egyháztörténeti kutatásokat koordináló állandó bizottságnak kell magára vállalni, és az így megjelent forráskiadványok minden egyházmegye-történet számára segítséget jelenthetnek.⁹⁰

Hasonló elgondolást fogalmazott meg néhány évvel később Pásztor Lajos is, azzal a különbséggel, hogy szerinte a vatikáni források egységes feltárását követően a veszprémi monumenták mintájára kell elkészíteni a többi egyházmegye római okmánytárát. Ezeket a vállalkozásokat véleménye szerint a megyéspüspökök biztosan finanszírozzák majd.⁹¹ Nem sokkal Pásztor Lajos írását követően azonban a Magyarországon kialakuló szovjet típusú diktatúrák egyházellenes támadásai teljesen lehetetlenné tették a szerző elgondolását.

⁸⁹ „De a hatalmas mű nemcsak anyagi, hanem szellemi előkészítő munkálatokat is kíván, amelyek nélkül az egyes írók munkája aránytalanul nehézkes, sőt meddő is lehetne. Itt különösképpen oly terjedelmesebb forráscsoportok tervszerű feltárásáról lenne szó, amelyeket minden egyes püspökség történézésének elengedhetetlenül használnia kell, mint például a vatikáni anyagéről. Nem szabad azt az erőpazarlást megengedni, hogy mindenki külön legyen kénytelen ezeken végigrágni magát, vagy pedig ezek elhanyagolásával megírni egyházmegyéje történetét.” VANYÓ TIHAMÉR, *Az egyházmegye-történetírásról. Francia tervek – magyar tanulmányok*, Regnum 2 (1937) 3–18.

⁹⁰ „A magyar egyháztörténet legalaposabb ismerőiből és tevékeny művelőiből egy állandó bizottságot kellene alakítani. E felállítandó központi szervezetnek kettős feladata volna. Egyrészt a hasonló külföldi mozgalmak figyelembevételével, a nyilvánosság előtti ismertetésével és beható megtárgyalásával megállapítaná a magyar egyházmegyéik története kidolgozásának legfőbb elveit; másrészt gondoskodnék arról, hogy bizonyos központi jellegű, elsősorban külföldi gyűjtemények anyaga (így például a vatikáni, bécsi stb.), amelynek eredményes tanulmányozása és közvételére vértettebb tudást és bizonyos tapasztalatokat igényel, az összes magyar egyházmegyéik szempontjából egyszerre kerüljön kutatás alá és együttes forráskiadásban tétessék közzé.” Uo., 16.

⁹¹ „Mindenképen hasznos, sőt szükséges volna tehát, ha a veszprémi püspökség oklevéltárának a mintájára elkészülne a többi magyar püspökség oklevéltára is. Az anyag feltárását természetesen nem külön-külön, hanem egységesen, közösen kellene elvégezni, az összegyűjtött anyagot azonban egyházmegyenként lehetne kiadni. E kiadványok költségét azután – az elődök példáját követve – minden bizonnyal készséggel vállalná a magyar püspöki kar. Nincsen kizárva, hogy amint a veszprémi egyházmegyére, a többire nézve is, a Vatikáni Levéltár – legalább is egyes korokból – több anyagot fog adni, mint az összes hazai levéltárak.” PÁSZTOR LAJOS, *Vatikáni Levéltár*, LK 20–23 (1942–45) 100–129.

FÜGGELÉK

Vatikáni levéltári jegyzetek és másolatok
Lukcsics József hagyatékában
 (VFL Hagyatékok, VIII.10. Lukcsics József hagyatéka)

I. d.

4. cs.

BAV Barberini-könyvtárról írott kézirat és gyűjtés (3 pp.)

Rövid leírás: Barb. lat. XXX.174. XXXIV.1. XL.19. Megjelent: Egyházi Közlöny 1903. 6. sz.

Gyűjtés a Biblioteca Nazionale Centraléből (korábban Biblioteca Nazionale Vittorio Emmanuele II) (3 pp.)

Manoscitti, Fondo gesuitico, 151; Fondo Vittorio Emanuele 37. 295. 296; Fondo sesoriano 46. 125., 191. 194. 232. 237. 269. 271. 276. 405. 412. 438. 515. 585.

Szakirodalmi jegyzetek pápai diplomatikáról és a vatikáni levéltár fondjairól (3 pp.)

Levél Cosimo Stornaiolo professzorhoz „*Le miniature del famoso pontificale vaticano dimonstrate appartenere a Giovanni Vitéz, ambasciatore di Mattia Corvino presso la Corte Pontificia*” c. előadásáról (Pontificia Accademia Romana d’Archeologia ülése, 1903. jan. 22.) (4 pp.)⁹²

Jegyzetek és gyűjtések a MREV III–IV. kötetéhez

AAV Reg. Vat. – magyar vonatkozású bullák listája VI. Sándor, II. Gyula, X. Leó, VI. Adorján pápák idejéből (1492–1523) (4 pp.); Iratjegyzék a „Pótlék” c. fejezethez (5 pp.); AAV Reg. Lat. – magyar vonatkozású bullák jegyzéke II. Gyula, X. Leó, VII. Kelemen pápák idejéből (1509–1523) (4 pp.); AAV Schedario Garampi – jegyzék veszprémi egyházmegyei forrásokról (5 pp.); AAV Reg. Suppl. vol. 983–1212. – veszprémi egyházmegyei vonatkozású kérvények VI. Sándor pápa korából, jegyzék (3 pp.); AAV Reg. Lat. 925–1129. – veszprémi egyházmegyei vonatkozású bullák VI. Sándor pápa korából, jegyzék (3 pp.); Iratgyűjtés a „Pótlék” c. fejezethez, csak részben vatikáni források (10 pp.); AAV Reg. Lat. – magyar vonatkozású bullák jegyzéke VII. Kelemen pápa idejéből (1527) (1 pp.); AAV Cam. Ap., Oblig. et Sol., vol. 75–76. – teljes szövegű

⁹² Az eseményről lásd: Religio 72 (1903) 10. sz., 80.

másolatok (4 pp.).⁹³ AAV Cam. Ap., Oblig. et Sol., vol. 64. (Obligaciones collegii vol. 596.) teljes szövegű másolatok, valószínűleg Fraknoi Vilmos gyűjtéséből (8 pp.);⁹⁴ AAV Cam. Ap., Oblig. et Sol., vol. 60. (Obligaciones collegii vol. 595.) teljes szövegű másolatok, valószínűleg Fraknoi Vilmos gyűjtéséből (10 pp.);⁹⁵ AAV Reg. Suppl., vol. 287–321. (1433–1436) – teljes szövegű másolatok, valószínűleg Kollányi Ferenc gyűjtése (91 pp.); AAV Reg. Suppl., vol. 321–489. (1436–1456) teljes szövegű másolatok, valószínűleg Lukcsics József gyűjtése (6 pp.); AAV Reg. Lat., vol. 306–374. (1431–1440) – teljes szövegű és kivonatos másolatok, több, különböző idejű gyűjtésből (6 pp.);⁹⁶ AAV Cam. Ap., Oblig. et Sol., vol. 56–58. 60. 64–65. 68. (1401–1443) – Jegyzék a magyar vonatkozású forrásokról (3 pp.)

II. d.

13. cs.

Vatikáni források Pápa visszafoglalásáról

AAV Segr. Stato, Particolari, vol. 4. (1597) teljes szövegű másolatok (41 pp.)⁹⁷

16. cs.

Szakirodalmi és kutatási jegyzetek, cédulák és a vatikáni levéltár fondjairól (33 pp.)

Jegyzetek és gyűjtések a MREV III–IV. kötetéhez

BAV Borg. lat. vol. 125. (1345–1359) (4 pp.);⁹⁸ AAV Cam. Ap., Oblig. comm., vol. 6–8. (1440–1463) (3 pp.);⁹⁹ AAV Cam. Ap., Oblig. et Sol., vol. 24. (1349–1355) (5 pp.);¹⁰⁰ AAV Cam. Ap., Oblig. et Sol., vol. 59. (1389–1406) (4 pp.);¹⁰¹ AAV Cam. Ap., Oblig. et

⁹³ Kiadva CVH I/9, 122–133; CVH I/10, 39–49.

⁹⁴ Kiadva CVH I/9, 103–106, n. 171–176, 113–118, n. 187–197.

⁹⁵ Kiadva CVH I/9, 94–103, n. 156–170.

⁹⁶ Kiadva LUKCSICS, *XV. századi pápák oklevelei I–II (passim)*.

⁹⁷ Kiadását lásd: LUKCSICS, *Pápa a pápai levéltárban*.

⁹⁸ Kiadva CVH I/9, 18–35.

⁹⁹ Kiadva uo., 116–132.

¹⁰⁰ Kiadva uo., 201–215.

¹⁰¹ Kiadva uo., 259–293.

Sol., vol. 28. (1351–1353) (2 pp.);¹⁰² AAV Reg. Aven., vol. 122. (1353–1356) (3 pp.);¹⁰³ AAV Cam. Ap., Oblig. et Sol., vol. 75. (1446–1457) (1 p.);¹⁰⁴ AAV Cam. Ap., Collect. vol. 350. (1317–1318) – teljes szövegű másolat (3 pp.)¹⁰⁵

17–19. cs.

Jegyzetek és gyűjtések a MREV III–IV. kötetéhez (19 pp.)

AAV Cam. Ap., Oblig. et Sol., vol. 1. (1297–1304) (1 p.);¹⁰⁶ AAV Reg. Vat. 883. (1502) (1 p.); AAV Reg. Lat. 1129. (1 p.)(1503); AAV AAV Arch. Concist., Acta Cam., vol. 1. (1503) (1 p.); AAV Reg. Lat. vol. 250. (1425) (4 pp.);¹⁰⁷ AAV Reg. Suppl., vol. 195. (1426) (2 pp.);¹⁰⁸ Cédula magyar vonatkozású forrásokról – AAV Cam. Ap., Oblig. et sol., vol. 66. (1 p.); AAV Reg. Suppl., vol. 287. (1433) (1 p.);¹⁰⁹ AAV Reg. Suppl. vol. 422. (1448) (1 p.);¹¹⁰ datálatlan bulla másolata II. Piusz pápa idejéből (2 pp.).

NEMES GÁBOR

¹⁰² Kiadva uo., 204–212.

¹⁰³ Kiadva uo. 212–222.

¹⁰⁴ Kiadva CVH I/10, 39–49.

¹⁰⁵ Kiadva uo. 302–303.

¹⁰⁶ Kiadva CVH I/9, 3–6.

¹⁰⁷ Regesztáját lásd LUKCSICS, *XV. századi pápák oklevelei*, I, 818. sz.

¹⁰⁸ Regesztáját lásd uo., n. 879.

¹⁰⁹ Regesztáját lásd LUKCSICS, *XV. századi pápák oklevelei*, II, n. 263.

¹¹⁰ Regesztáját lásd uo., n. 998.